

SZILI Katalin

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Neveléstudományi Intézet

ORCID: 0000-0001-8841-5523

szili.katalin@uni-mate.hu

Greguricz Natália Piroska

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Neveléstudományi Intézet

ORCID: 0009-0009-6433-5890

kg.natalia@gmail.com

Az iskolába lépő gyermekek fonológiai tudatosságának vizsgálata homogén és heterogén életkorú óvodai csoportokban

A fonológiai tudatosság az olvasás- és íráselsajátítás egyik kulcsfontosságú előfeltétele, amelynek fejlettsége már óvodáskorban jelentős hatással van a későbbi tanulási sikerességre. A jelen kutatás célja az iskolába lépő, tanköteles korú gyermekek fonológiai tudatosságának vizsgálata volt, különös tekintettel arra, hogy mutatkozik-e eltérés a homogén és heterogén életkorú óvodai csoportokba járó gyermekek teljesítménye között.

A kutatás nem reprezentatív mintán, két városi óvodai csoportban, összesen 30 gyermek részvételével zajlott. A méréshez a Jordanidisz Ágnes által kidolgozott, nem standardizált fonológiai tudatosság tesztet alkalmaztuk, amely lehetővé tette a szótag- és fonémaszintű műveletek elemzését, a teszthez tartozó referenciaértékek alapján.

Az eredmények azt mutatják, hogy a gyermekek többsége a szótagalapú feladatokban – különösen a szótagolás, szintézis és törlés terén – az életkori referenciaértékeknek megfelelően, illetve azokat meghaladóan teljesített. A fonémaszintű feladatok esetében azonban nagyobb egyéni eltérések mutatkoztak. A vizsgálat nem igazolt számottevő eltérést a homogén és heterogén életkorú csoportok teljesítménye között, ugyanakkor az életkori különbségek és az eltérő fejlettségi szintek differenciált pedagógiai támogatást tesznek szükségessé.

A kutatás eredményei megerősítik, hogy a fonológiai tudatosság célzott, játékos fejlesztése már óvodáskorban is kiemelt jelentőséggel bír, és hozzájárulhat az olvasás- és írászavak megelőzéséhez.

Kulcsszavak: fonológiai tudatosság, anyanyelvi nevelés, óvodáskor

Bevezetés

A modern digitális eszközök – különösen az okostelefonok és tabletek – elterjedése az elmúlt évtizedben jelentősen megváltoztatta a gyermekek nyelvi környezetét. A nemzetközi kutatások szerint a korai életévekben megnövekedett képernyőidő összefügg a nyelvi fejlődés bizonyos területeinek lassabb ütemű fejlődésével, különösen akkor, ha a képernyőhasználat háttérbe szorítja a szülő és gyermek közötti természetes, élőnyelvi interakciókat (Silva Jr. et al. 2025; Rayce et al. 2024). E hatások főként a lexikális fejlettséget, a kifejező nyelvi készségeket és a beszédészlelést érintik. Bár a digitális eszközök tudatos, közös használata támogathatja is a fejlődést, a kisgyermekkori nyelvelsajátítás elsődleges motorját továbbra is a társas interakciók biztosítják. Ennek elmaradása különösen kritikus lehet az iskolába lépéshez szükséges metanyelvi készségek fejlődése szempontjából.

Az óvodai gyakorlatban egyre több nagycsoportos gyermek küzd nehézségekkel a szótagolás, hangfelismerés, illetve a fonológiai tudatosságot (a beszédhangokkal kapcsolatos tudatos műveletek összessége) igénylő nyelvi játékok során. A szólánc- és szókereső típusú játékok iránti érdeklődés csökkenése, valamint a későbbi iskolai években egyre gyakrabban előforduló olvasási és írási nehézségek is rávilágítanak a korai megelőzés fontosságára.

A fonológiai tudatosság alacsonyabb fejlettségi szintje nemcsak az olvasás- és írástanulás kezdeti nehézségeivel, hanem tartós tanulási zavarokkal – például diszlexia, diszgráfia – is kapcsolatban állhat (Goswami 2002; Ziegler–Goswami 2005). Az ilyen típusú nyelvi alapú tanulási problémák hátterében gyakran már az óvodáskorban észlelhető fonológiai gyengeségek állnak, melyek azonban megfelelő fejlesztéssel nagymértékben enyhíthetők, megelőzhetők. A fonológiai tudatosság szintjének korai felismerése és támogatása tehát preventív jelentőségű lehet a későbbi iskolai sikeresség szempontjából. Mind ezek a tényezők indokoltá teszik a fonológiai tudatosság óvodáskori vizsgálatát.

A jelen tanulmány célja annak feltárása, hogy milyen szinten jelenik meg a fonológiai tudatosság – az olvasás- és íráselsajátítás egyik kulcsfeltétele – az iskolába lépő, tanköteles korú gyermekeknél. Kiemelt cél annak vizsgálata, hogy mutatkozik-e eltérés a homogén és heterogén életkorú óvodai csoportokba járó gyermekek fonológiai tudatosságának fejlettségében.

A nyelvi fejlődés során úgynevezett szenzitív periódusok (olyan időszakok, amikor a gyermek különösen fogékony a nyelvi ingerekre) játszanak meghatározó szerepet, melyek során az agy nyelvi rendszerei különösen fogékonyak a nyelvi inputra (Kuhl 2011; Gósy 2017). A kutatások szerint a fonológiai rendszer fejlődésében az első jelentős változási pont 6–7 éves korra tehető, így az iskolába lépés előtti időszak különösen hangsúlyos a nyelvi és metanyelvi készségek fejlődése szempontjából.

A hazai nevelési programok alapján a téma aktualitását az is alátámasztja, hogy a fonológiai tudatosság fejlesztésére vonatkozó konkrét elvárások jelenleg még nem szerepelnek explicit módon sem az Óvodai nevelés országos alapprogramjában (ÓNOAP), sem az OviKRÉTA-ban. Bár az óvodai mondókázás és ritmikus fejlesztés kötelező elemei a programnak, azok tényleges kapcsolata a fonológiai tudatosság tudatos fejlesztésével sok esetben nincs kellően kidolgozva. A téma iránti fokozott kutatói érdeklődés hosszú távon hozzájárulhat az oktatáspolitikai irányelvek korszerűsítéséhez, a korai nyelvi fejlesztés szakmai irányelveinek finomításához is.

Elméleti háttér

Az anyanyelv elsajátítása

Az anyanyelv olyan kommunikációs rendszer, amelyet a gyermek természetes módon sajátít el. Magában foglalja a beszédprodukciót és feldolgozását, vagyis a hangos közlés létrehozását, észlelését és megértését (Gósy 2005). Az anyanyelvi fejlődés meghatározó eleme a szókincs bővülése, mivel az életkornak megfelelő lexikai tudás, valamint a mentális lexikonhoz való hozzáférés gyorsasága és hatékonysága alapvetően befolyásolja a tanulási folyamatokat. Horváth (2022) empirikus kutatásai szerint a szókincs fejlődése már óvodáskorban jelentős egyéni különbségeket mutathat, és ezek hatása az iskolai tanulás során is megmutatkozik. A vizsgálati eredmények szerint a gazdagabb szókincs és a gyorsabb lexikai hozzáférés (a szókincsben tárolt szavak gyors előhívása) előnyt jelent az iskolakezdéshez szükséges nyelvi műveletekben, ezért a szókincs tudatos fejlesztése preventív szerepet tölthet be.

A mentális lexikon szerveződése és aktivációja szoros kapcsolatban áll a fonológiai tudatosság szintjével, amely szintén kulcsfontosságú az olvasás- és írástanulás szempontjából. Szili (2016) empirikus vizsgálatában olyan tesztrendszert dolgozott ki, amely lehetővé teszi a fonológiai tudatosság és a mentális lexikon fejlettségének együttes mérését, és rámutatott arra, hogy e két terület fejlettsége összefüggést mutat az iskolakezdéshez szükséges nyelvi készségekkel. A fonológiai reprezentációk pontossága meghatározza, hogy a gyermek milyen gyorsan és hatékonyan fér hozzá a mentális lexikon elemeihez. Mindez alátámasztja, hogy a korai szókincsbeli és fonológiai elmaradások hosszabb távon tanulási nehézségekhez vezethetnek, ezért ezek célzott fejlesztése kiemelt jelentőséggel bír.

A nyelvelsajátítás képessége veleszületett, de megvalósulása csak aktív, élő nyelvi környezetben lehetséges, amely biztosítja a gyermek számára a beszéd és a nyelvi input folyamatos jelenlétét (Gósy 2017). A nyelvelsajátítást több tényező is befolyásolja, köztük az univerzális nyelvtan feltételezése (Chomsky 1965) – amelyet a későbbi kutatások több irányból is továbbgondoltak –, a környezeti tapasztalatok, valamint a gyermek kognitív képességei.

A kutatások szerint a nyelvi fejlődésnek egy úgynevezett kritikus vagy szenzitív perióduson belül kell megindulnia ahhoz, hogy a nyelvi rendszerek optimálisan kiépüljenek. Ha ez nem történik meg, a nyelvi rendszer kiépülése sérülhet, és a későbbi nyelvi teljesítmény elmaradhat az elvárttól. A fonológiai rendszer szempontjából az első jelentős változási pont 6–7 éves korra tehető (Kuhl 2011; Gósy 2017).

Az óvodáskorúak beszédfeldolgozási folyamatai

A beszédfeldolgozás egy többszintű, egymásra épülő folyamat, amely a beszédészlelés és a beszédmegértés szoros együttműködésén alapul. Lehetővé teszi a hallott nyelvi információk azonosítását, értelmezését és mentális reprezentációba illesztését. E folyamat alapfeltétele az ép hallás, ugyanakkor hatékonyságát számos kognitív és nyelvi tényező befolyásolja, például a figyelem, a feldolgozási sebesség, az emlékezet és a logikai gondolkodás (Gósy 2022).

Már hároméves kortól kimutatható, hogy a gyermek az elhangzó beszédet nyelvi sajátosságok alapján észleli, és ezekre építve értelmezi a közléseket (Gósy 2005). A beszédészlelés során nemcsak az egyes hangok, hanem a hangkapcsolatok és hangsorok, illetve ezek sorrendjének felismerése is szerepet kap. A gyermek csak akkor képes új szavakat elsajátítani, ha pontosan észleli a hangok szerkezetét, sorrendjét és helyét a beszédben. Ezt a képességet szeriális észlelésnek nevezzük, amely a beszédhangok sorrendjének feldolgozását jelenti, s elengedhetetlen a fonológiai rendszer kiépüléséhez, a későbbi írás-olvasási készségek fejlődéséhez (Gósy 2012).

A hangdiszkrimináció – a hasonló hangok közötti különbségtétel képessége – fejlődése során a gyermek először a nagyobb akusztikai eltéréseket ismeri fel, majd fokozatosan képessé válik a finomabb megkülönböztetésekre is. Ez a fejlődési ív nyelvspecifikus, és hatéves korig jelentős egyéni különbségeket mutathat. Hétéves korra azonban már elvárható, hogy a gyermek stabilan megkülönböztesse az anyanyelvi beszédhangokat, azok időtartamát, valamint pontosan észlelje a több szótagú szavakat. A hétéves korra kialakuló, stabil szegmentális beszédészlelés – beleértve a mássalhangzók és magánhangzók időtartamának, illetve a hangsorok pontos észlelésének képességét – az írott nyelv elsajátításának egyik legfontosabb előfeltétele. A szegmentális fonológiai tudatosság ugyanis szoros összefüggést mutat az olvasási készségek, különösen a szófelismerés és a dekódolási képességek fejlődésével (Jiang és mtsai 2024).

A beszédfeldolgozást számos nem verbális tényező is támogatja: a szájmozgás, a mimika és egyéb vizuális információk támogatják a hallott beszéd értelmezését. Emellett a gyermek korábbi tapasztalatai, aktuális érzelmi állapota, illetve a beszélő hangereje és tempója is hatással van a megértés folyamatára (Gósy 2005).

A beszédmegértés során aktiválódik a mentális lexikon, azaz az elhangzott hangsor alapján a gyermek hozzáfér a hosszú távú emlékezetében tárolt nyelvi egységekhez. Ez lehetővé teszi a szavak azonosítását, a grammatikai viszonyok (a szavak közötti nyelvtani kapcsolatok, mint alany–állítmány, birtoklás) felismerését, valamint a mondat szintű jelentések értelmezését. A sikeres beszédfeldolgozáshoz tehát nemcsak pontos akusztikus észlelésre, hanem megfelelő szókinszre, szóértésre és szintaktikai tudásra is szükség van (Gósy 2022). A beszédfeldolgozás pontossága meghatározza, hogy a gyermek milyen minőségű fonológiai reprezentációkra építhet, ami közvetlenül befolyásolja a fonológiai tudatosság fejlődését.

A fonológiai tudatosság kialakulása

A fonológiai tudatosság olyan metanyelvi képesség, amely a beszédhangokkal kapcsolatos tudatos műveletek – például az észlelés, elemzés és manipuláció – révén fejlődik, és meghatározó szerepet játszik az iskolai tanulás során. A fejlődés folyamán egyre differenciáltabbá válik: kezdetben a szótagok és rímszerkezetek szintjén jelenik meg, majd iskoláskorban a fonémaszintű működés is megjelenik, amely elengedhetetlen az írott nyelv elsajátításához (Jordanidisz–Mihály 2019).

Empirikus kutatások következetesen alátámasztják a fonológiai tudatosság és az olvasástanulás közötti szoros kapcsolatot. A fonológiai szint, különösen a szótag- és rímérzékenység, valamint a fonématudatosság, már óvodáskorban előre jelezheti a későbbi olvasási teljesítményt (Jiang et al. 2024; Nkurunziza 2024). Az olvasástanulás folyamata – különösen a betű-hang megfeleltetés gyakorlása – visszahat e képességek fejlődésére, és elősegíti azok automatizálódását (Jordanidisz–Mihály 2019; Csépe 2014).

A magyar nyelvi környezetben a fonológiai tudatosság fejlődésére jellemző, hogy óvodáskorban leginkább a szótagtudatosság dominál, míg a fonémaszintű tudatosság és a szabályos szótagolás képessége jellemzően csak iskoláskorban alakul ki. A rímkeresés ebben az életkorban sokszor nehézséget okoz, mivel a gyermekek figyelme gyakran a szó elejére irányul. A szótagolás képessége – különösen ritmusos szövegek, mondókák segítségével – részlegesen már megjelenik, de a teljes fonológiai érettség később alakul ki (Jordanidisz–Mihály 2019).

A fonológiai tudatosság egyik meghatározó összetevője a rímtudatosság, amely már az óvodáskor közepétől megjelenhet a nyelvi játékok során. A gyermekek képessége arra, hogy felismerjék a rímpárokat, fontos átmeneti lépcsőt jelent a szótagtudatosság és a fonématudatosság között. A rímek azonosítása elősegíti a beszédhangokra irányuló tudatos figyelem kialakulását, ami kulcsfontosságú az olvasástanulás előkészítésében. Ugyanakkor a rímfelismerés fejlődése tudatos pedagógiai támogatást igényel, mivel a gyermekek figyelme spontán módon gyakran a szókezdetre irányul, nem pedig a szó végére, ahol a rímképzés történik (Jordanidisz–Mihály 2019; Jiang et al. 2024). Egy friss longitudinális vizsgálat is megerősítette, hogy a rímtudatosság fejlettsége szignifikáns prediktora a későbbi olvasási és helyesírási teljesítménynek (Jiménez et al. 2024).

A magyar nyelv fonológiai jellemzői – különösen a rövid és hosszú fonémák megkülönböztetése, illetve a hangidőtartam és a szeriális helyzet pontos észlelése – sajátos kihívásokat és lehetőségeket teremtenek a fonológiai tudatosság fejlődésében. Ezek a nyelvspecifikus sajátosságok nehezítik ugyan a korai fonémaszintű működést, ám hozzájárulnak a fonológiai rendszer későbbi stabilitásához (Jordanidisz–Mihály 2019).

Hazai kutatások szintén alátámasztják, hogy a fonológiai tudatosság – beleértve a rím-, szótag- és fonémaszintet – megbízhatóan előrejelzi a későbbi olvasási és szövegértési teljesítményt (Kiss–Mokri–Csapó 2019). Egy 2025-ös nemzetközi szakirodalmi áttekintés rámutatott, hogy a fonológiai tudatosság fejlettsége pozitívan hat a dekódolásra, helyesírásra és szövegértésre is, ezért fejlesztése kulcsfontosságú az iskolakezdés előtti időszakban (Al-Zoubi–Abunawas 2025).

A fonológiai tudatosság fejlesztésének lehetőségei óvodában

A fonológiai tudatosság tudatos és rendszeres fejlesztése az óvodai anyanyelvi nevelés egyik kulcsterülete, mivel alapvetően járul hozzá az írott nyelv elsajátítására való felkészítéshez. Az óvodáskorban megvalósuló fejlesztés elsődleges kerete a játék, amely lehetőséget teremt arra, hogy a gyermekek életkori sajátosságaiknak megfelelő módon, élményszerű tevékenységeken keresztül irányítsák figyelmüket a nyelv hangalakjára és szerkezetére (Gillon 2018).

A nyelvi és metanyelvi tudatosság fejlesztése szorosan összekapcsolódik a zenei neveléssel. A mondókák ritmusa, hangsúlyozása és mozgással való kísérése ráirányítja a gyermekek figyelmét a rímekre, ezáltal elősegítve a szótagolás képességének fejlődését (Forrai 2004). A ritmusos, ismétlődő nyelvi formák lassítják az artikulációt, támogatják a pontos hangképzést, és segítik a beszédhangok elkülönítését. A nagycsoportos korosztályban a zenei nevelés során fejlődik a belső zenei hallás (a dallamok és hangmagasságok mentális elképzelésének képessége) is, például a dallambújtatás (olyan zenei gyakorlat, amelyben egy dallam elrejtve jelenik meg) segítségével, amely egyben a belső beszéd (a gondolkodás csendes, mentális formája) kialakulásának is kedvez. Ez jól mutatja a zenei és nyelvi fejlesztés összefonódását (Szőke–Milinte 2022; Vidal et al. 2020).

A fonológiai tudatosság fejlesztése nem korlátozódhat kizárólag a beszédhangokra, hanem ki kell terjeszteni azt nagyobb nyelvi egységekre is: szótagokra, szavakra és egyszerű mondatokra. A tevékenységek összeállításakor fontos a fokozatosság elve: a nagyobb egységekből kiindulva célszerű haladni a kisebb, absztraktabb nyelvi elemek felé. Ez segít a gyermekeknek abban, hogy felfedezzék a nyelv szabályszerűségeit, észrevegyék az ismétlődő mintázatokat, s közben örömet leljenek a játékos tanulásban (Gillon 2018; Degé et al. 2015).

Különösen hatékonyak a kreatív nyelvi játékok, például a „szóban szó” típusú találós kérdések, melyek a hangalak és jelentés kettősére építenek. Ilyen például: „Melyik ló lobog a szélben?” – zászló. A gyermekek már korán érzékenyek a hangzásbeli mintázatokra és az ezekhez kapcsolódó asszociációkra, így az ilyen típusú feladatok egyszerre fejlesztik a fonológiai és szemantikai tudatosságot (Lőrik 2006).

A feladatok során a jelentésalapú rávezetésnek is kulcsszerepe van. Ha a szó hangalakja nem ismerős a gyermek számára, a jelentés körülírása segítheti a felismerést: például „Melyik szerszám vág papírt?” – A neve egy állat nevével rímel” – olló. Az ilyen rávezetés egyesíti a fonológiai érzékenységet a mentális lexikon aktiválásával, és elősegíti a mélyebb nyelvi feldolgozást (Lőrik, 2006; Szőke–Milinte 2022).

Összességében a fonológiai tudatosság óvodáskori fejlesztése olyan komplex pedagógiai folyamat, amelyben a zenei nevelés, a játékos nyelvi tevékenységek és a tudatosan felépített nyelvi gyakorlatok egymást erősítve járulnak hozzá az iskolai tanulás sikeres megalapozásához. A kutatások egyértelműen alátámasztják, hogy az óvodáskor végére kialakuló fonológiai készségek megbízható előrejelzői a későbbi olvasási és helyesírási teljesítménynek (Jiménez et al. 2024; Lőrik 2006).

A Kutatás bemutatása

Kutatási célok és kérdések

Jelen vizsgálat célja a nagycsoportos óvodáskorú gyermekek fonológiai tudatosságának fejlettségét feltárni, különös tekintettel a csoportösszetétel pedagógiai hatásaira. A kutatás egyrészt azt vizsgálta, hogyan viszonyulnak a homogén és vegyes életkorú óvodai csoportba járó gyermekek teljesítményei a fonológiai tudatosság-teszt korosztály-specifikus referenciaértékeihez. Másrészt arra kereste a választ, hogy azonos életkorú gyermekek esetében megfigyelhető-e eltérés a fonológiai tudatosság fejlettségében a csoportösszetétellel függvényében.

A vizsgálat során leíró statisztikai elemzéssel hasonlítottuk össze a gyermekek eredményeit, hogy feltárjuk az esetleges mintázatokat, különbségeket, amelyek pedagógiai szempontból releváns következtetések alapjául szolgálhatnak a homogén és vegyes életkorú csoportok működésének értékeléséhez.

A vizsgálat az alábbi kutatási kérdésekre irányult:

K1: Milyen mértékben fejlett a fonológiai tudatosság az egyes korosztályokban, a vegyes és homogén életkorú óvodai csoportok összehasonlításában?

K2: Megfigyelhető-e teljesítménybeli eltérés az azonos életkorú, de eltérő csoportösszetételű (homogén vagy vegyes) óvodai csoportokba járó gyermekek fonológiai tudatossága között?

A kutatás módszere

A vizsgálat során tesztalapú adatgyűjtési módszert alkalmaztunk a fonológiai tudatosság fejlettségének feltérképezésére. A kutatás célpopulációját nagycsoportos óvodások alkották. A mintavétel célzottan történt, nem valószínűségi eljárással kiválasztott részhalmaz alapján, így a minta nem tekinthető reprezentatívnak (Szokolszky 2004).

A méréshez a hazai gyakorlatban is alkalmazott, Jordanidisz Ágnes (2010) által kidolgozott Fonológiai Tudatosság Tesztet (FTT) választottuk, amely alkalmas a fonológiai tudatosság különböző szintjeinek – például a rím-, szótag- és fonémaszint – vizsgálatára. A tesztfelvétel egyéni formában zajlott, igazodva a gyermekek eltérő választempójához, amely ebben az életkorban kiemelten fontos. Noha a mérőeszköz nem standardizált, módszertani útmutatója részletesen meghatározza a tesztfelvétel és az értékelés lépéseit, ezáltal biztosítva az eljárás egységességét. A teszthez kapcsolódó korosztályi referenciátáblázat több mint 400 gyermek vizsgálati adataira épül, így megbízható viszonyítási alapot nyújt (Jordanidisz 2024). Az egyes szubteszttekhez meghatározott referenciaértékeket a gyermekek teljesítményét tartalmazó táblázatban (1. és 2. táblázat) korcsoportokra bontva bemutatjuk.

Az óvodáskorú gyermekek esetében a teszt első hat szubtesztje szűrőként alkalmazható. A fonológiai tudatosság vizsgálatához alkalmazott mérőeszköz egyes részfeladatai specifikus fonológiai műveletek feltárását célozzák. Minden szubtesztet megelőz 1–2 próbatétel, melyek célja annak ellenőrzése, hogy a gyermek értelmezni tudja a feladat instrukcióit. Amennyiben a vizsgált személy a próbafeladatot nem képes megfelelően végrehajtani, az adott részterületre vonatkozó további feladatokat nem alkalmazzuk, és a mérés a következő egységgel folytatódik (Jordanidisz 2024).

A FTT hat szubtesztje a következők:

– Rímfelismerés: A gyermeknek azt kell eldöntenie, hogy a megadott szópárok rímelenek-e (pl. mér – kér [igen]; sző – tó [nem]), illetve azonos hangzás alapján „kakukktójást” kell találnia a felsorolt szavak közül (pl. tó, só, sí, ló → sí).

– Rímképzés 1: A gyermeknek be kell fejeznie egy rímes mondatot (pl. „Magas hegyen túl, ugrál egy kis...” → nyúl).

Rímképzés 2: Rímelő szavak képzése adott minta alapján. A gyermek értelmes vagy értelmetlen, de rímszerű szót is megadhat (pl. „Mi rímel a tű szóra?” → fű, mű, nű stb.).

– Szótagszintézis 1: A gyermeknek egybe kell mondania a külön tagolt szótagokat (pl. ab – lak → ablak).

Szótagszintézis 2: Rövidebb szavak/álszavak szótagjainak összevonása (pl. vacs – kó → vacskó).

– Szótagolás: A szótagokra bontás feladata „robotbeszéd” formájában történik (pl. kutyá szó tagolása).

– Szótag- és fonématorlás: A gyermeknek egy adott nyelvi egység (szótag vagy hang) elhagyásával kell új szót képeznie (pl. „Mondd, fogkrém! Mondd újra úgy, hogy a fog szót kihagyod!” → krém; „Mondd, svéd! Mondd újra s nélkül!” → véd).

– Fonémaizolálás: A gyermek azonosítja a szó első hangját (pl. „Melyik az első hang a állat szóban?” → á). (Jordanidisz 2024)

A vizsgálat során négy gyermek esetében – belső motivációjuk és a szűrőfeladatokban nyújtott kiemelkedő teljesítményük alapján – további szubteszteket is felvettünk. Az ő eredményeik meghaladták a korosztályi referenciaértékeket, így lehetőséget nyújtottak a fonológiai tudatosság fejlettebb szintjeinek részletesebb feltárására.

A kutatás mintája

A vizsgálatban Pécs városának két önkormányzati fenntartású óvodájában összesen harminc, nagycsoportos óvodásgyermek vett részt, intézményenként tizenöt fővel. A kutatásban részt vevő intézményeket a továbbiakban 1. számú óvodaként és 2. számú óvodaként jelöljük. Az 1. sz. óvodában a gyermekek homogén életkorú csoportokban nevelkednek, míg a 2. sz. óvodában heterogén életkorú csoportösszetétel jellemző, azaz a csoportokon belül kiscsoportos, középsős és nagycsoportos gyermekek egyaránt jelen vannak. A minta nem tekinthető reprezentatívnak.

A mintavétel célzott módon történt. A vizsgálatba azokat a gyermekeket vontuk be, akik az adott nevelési évben augusztus 31-ig betöltötték hatodik életévüket, ezáltal tankötelessé váltak, és életkoruk alapján a következő tanévtől megkezdhetnék iskolai tanulmányaikat.

Az 1. számú óvodában a vizsgált gyermekek közül 2 fő hétéves, 7 fő hatéves és 6 fő ötéves volt a tesztfelvétel időpontjában. A 2. számú óvodában 2 fő hétéves, 11 fő hatéves és 2 fő ötéves gyermek vett részt a vizsgálatban. Az ötéves gyermekek esetében fontos kiemelni, hogy mindannyian betöltik hatodik életévüket az adott év augusztus 31-ig, így tankötelessé válnak.

A tesztfelvételre kizárólag azokkal a gyermekekkel került sor, akiknek szülője vagy törvényes képviselője előzetesen írásos hozzájárulási nyilatkozatban járult hozzá a vizsgálatban való részvételhez. Az adatkezelés teljes mértékben anonim módon történt. Az eredmények ismertetésére írásos formában, valamint személyes találkozás – jellemzően fogadóóra – keretében került sor a szülőkkel vagy törvényes képviselőkkel. A kis minta miatt az eredmények inkább tájékoztató jellegűek.

A kutatási eredmények bemutatása

Az 1. sz. óvodában vizsgált gyermekek eredményei

Az 1. számú óvodában a vizsgált harmincfős mintából tizenöt gyermek vett részt a fonológiai tudatosság szintjeit vizsgáló felmérésben. A teszt során elért eredmények statisztikai elemzését az 1. táblázat mutatja be, amely tartalmazza a szubtesztekhez tartozó átlagos teljesítményeket és szórásértékeket.

Az adatok alapján egyértelműen kirajzolódnak az egyéni teljesítménykülönbségek, különösen a fonématorlás szubtesztire vonatkozóan, ahol 29,9%-os szórás figyelhető meg. Ez arra utal, hogy az adott feladat a gyermekek számára eltérő mértékben bizonyult megoldhatóknak, ami a feladattípus komplexitására vezethető vissza. A legmagasabb teljesítményt a Szótagszintézis 1. szubteszt esetében regisztráltuk (92,8%), amely már plafonhatást sejtet: a gyermekek többsége könnyedén, hibátlanul oldotta meg ezt a feladattípust, így az nem volt alkalmas a teljesítmények differenciálására. A legalacsonyabb átlagos eredmény (23,8%) a Rímképzés 2. szubtesztire esett, amely során a gyermekeknek szóvégi hangokkal kellett rímelő szavakat alkotniuk – ez a képesség az életkori sajátosságok miatt még kevésbé fejlett ebben a populációban.

1. táblázat: Az 1. sz. óvodában vizsgált gyermekek teljesítményének átlaga, szórása

	Szubtesztek	Itemek száma	Átlag (%)	Szórás (%)	Az FTT referenciaértékei korosztályonként (%)		
					5 éves	6 éves	7 éves
1.	Rímfelismerés	10	61,6	18,3	50	80	80
2.	Rímképzés 1	5	68,4	19,9	60	80	80
	Rímképzés 2	5	23,8	26,2	20	40	60
3.	Szótagszintézis 1	5	92,8	16	80	90	100
	Szótagszintézis 2	5	79,2	28,7	60	70	90
4.	Szótagolás	10	80,7	21,2	70	80	80
5.	Szótagtörlés	5	59	26,9	40	70	80
	Fonématorlás	5	38,2	29,9	20	40	90
6.	Fonémaizolálás	10	46	23,5	30	70	100

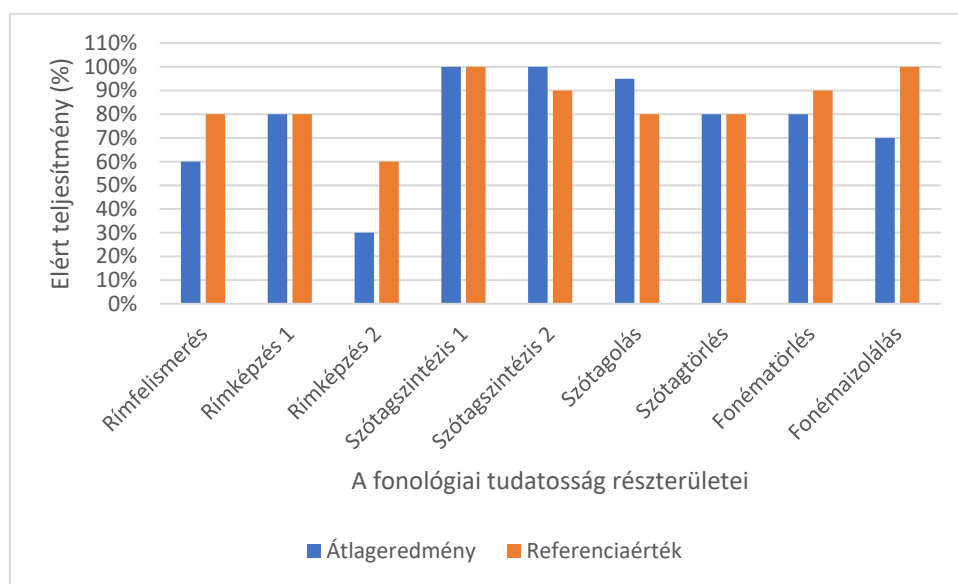
A vizsgált gyermekek életkori megoszlása alapján a tesztfelvétel időpontjában 2 fő 7 éves, 7 fő 6 éves, míg 6 fő 5 éves volt. Figyelembe véve, hogy az 5 éves gyermekek 2025. augusztus 31-ig betöltik hatodik életévüket, azaz 2025. szeptember 1-jétől tankötelessé válnak, a vizsgálati csoport életkor szerinti összetétele homogén nagycsoportos besorolás ellenére jelentős eltéréseket mutat. Ennek következtében a csoporton belül akár több mint egyévnyi korkülönbség is fennállhat, amely a fonológiai tudatosság fejlettségét befolyásoló tényezőként értelmezhető.

A fentiek tükrében elengedhetetlen a differenciált pedagógiai megközelítés és az egyéni bánásmód alkalmazása, amely lehetővé teszi a gyermekek fejlődésének tudatos és célzott támogatását. Az életkori eltérések figyelembevételével indokolt, hogy az eredmények értelmezése ne kizárólag a teljes csoport átlagteljesítménye és szórása alapján történjen, hanem korcsoportonkénti bontásban is megvalósuljon. Ezáltal lehetőség nyílik arra, hogy a gyermekek teljesítményét összevessük a korosztályi referenciaértékekkel, amelyek pontosabb képet adnak a fonológiai tudatosság fejlettségi szintjéről az adott életkorban.

A hétéves korú gyermekek átlagteljesítményének vizsgálata alapján megállapítható, hogy a rímképzés első szubtesztjében – amelyben rímelő mondatok befejezése volt a feladat –, valamint a szótagszintézis, szótagolás és szótagtörlés szubtesztjeiben a gyermekek átlagos, illetve azt meghaladó eredményeket értek el (1. ábra). Ezzel szemben a fonématorlás szubtesztben 10%-os, a rímfelismerésben 20%-os eltérés mutatkozott a referenciaértékekhez képest. A fonémaizolálás és a rímképzés második szubtesztje esetében jelentős, 30% alulteljesítés volt tapasztalható, amely a szóvégi hangokra irányuló figyelem nehézségére utalhat.

A gyermekek teljesítményei – különösen az erőteljesebb szótagalapú feladatokban és gyengébb fonémaszintű feladatokban – összhangban vannak a fonológiai tudatosság tipikus fejlődési mintázatával: óvodáskorban a szótag- és rímszintű műveletek általában már

stabilan működnek, míg a fonémaszintű képességek később, az iskolaérettség körül fejlődnek intenzívebben.

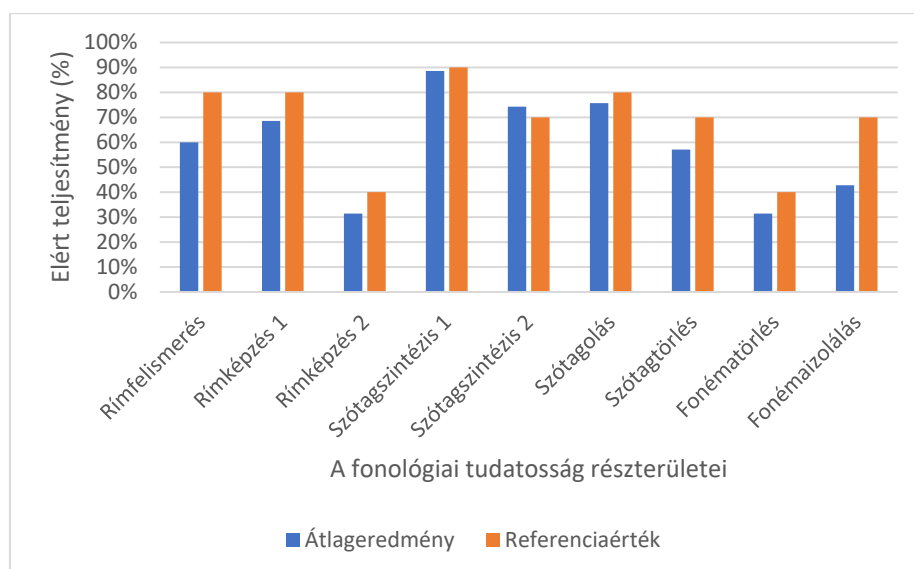

1. ábra: Hétéves korú gyermekek teljesítményátlagának és referenciaértékeinek arányai

Bár a fonológiai tudatosság-teszt alkalmazása óvodáskorban jellemzően a hatodik szubtesztig ajánlott, az egyik hétéves gyermek esetében – a rímfelismerés (40%) és rímképzések (60%; 0%) kivételével – valamennyi szubtesztben 100%-os teljesítmény volt megfigyelhető. A gyermek kiemelkedő motivációja és érdeklődése alapján indokoltnak bizonyult a teszt további szakaszainak felvétele, amely során a kilencedik szubtesztig jutott el. A fonémaszintézis és fonémaszegmentálás szubtesztjeiben nyújtott teljesítmény szintén átlagon felüli volt. A hosszú fonémák azonosítását célzó feladatok esetében az első öt kérdésig jutottunk, mivel a gyermek teljesítménye ezen a területen már elmaradt a referenciaértékektől. A vizsgálat ezen szakaszában különös figyelem irányult arra, hogy a gyermek ne élje meg kudarcként a feladatmegoldást. Fontos megjegyezni, hogy a hosszú fonémák felismerése és az ehhez kapcsolódó fonológiai műveletek az olvasás és írás elsajátításának folyamatában válnak teljessé, így az életkori sajátosságok figyelembevételével értékelendők.

A hétéves gyermekek teljesítménye (7 fő) a szótagalapú szubteszteken szintén magasnak mondható. A Szótagszintézis 1. feladatban elért eredményük 88,6%, a Szótagszintézis 2. esetében pedig 74,3% volt. A Szótagolásban 75,4%-os, a Szótagtörlésben 57,1%-os a referenciaértéknek megfelelő teljesítmény mutatkozott.

A rímfeladatok közül a Rímképzés 1. feladatban 68,6%, míg a Rímfelismerésben 60% volt az átlagos teljesítmény. A Rímképzés 2. feladat esetében az eredmény jelentősen alacsonyabb, 31,4%, ami visszatérő tendencia a teljes mintán belül. A fonémaszintű feladatokban szintén alacsonyabb teljesítmény volt tapasztalható: Fonémaizolálás: 42,8%, Fonémátörlés: 31,4%. A referenciaértéktől való legmarkánsabb elmaradás (27,2%) a Fonémaizolálás területén mutatkozott (2. ábra).

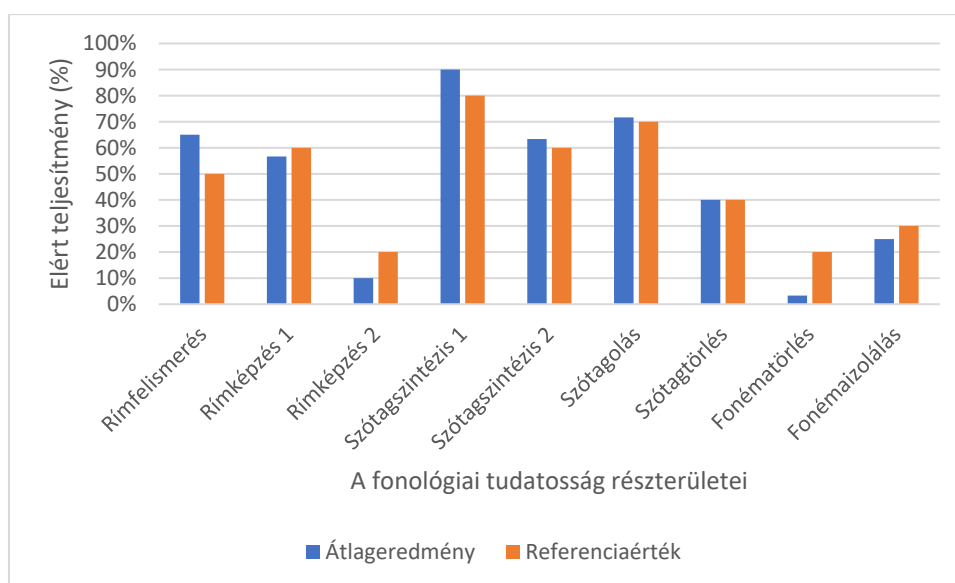

2. ábra: Hatéves korú gyermekek teljesítményátlagának és referenciaértékeinek arányai

Egy hatéves gyermeknél a kiemelkedő teljesítmény miatt lehetőség nyílt további, haladóbb szubteszt felvételére is. A fonémaszintézis feladatokat sikeresen teljesítette, ugyanakkor a fonémaszegmentálás során visszatért a szótagoláshoz, ami arra utal, hogy a fonémaszint még nem épült be stabilan.

A legfiatalabb korcsoport tagjai (6 fő) – akik az adott év augusztus 31-ig betöltik hatodik életévüket – főként a szótagalapú feladatokban mutattak jó eredményeket (3. ábra). A Szótagszintézis 1. szubtesztben 90%, a Szótagszintézis 2. esetében 63%, a Szótagolásban pedig 72% volt az átlagos teljesítményük, ami meghaladta a korosztályhoz tartozó referenciaértéket.

A Rímfelismerés (65%) és Rímképzés 1. (57%) szintén jól teljesültek. A Rímképzés 2. feladat (10%), a Fonémaizolálás (25%) és különösen a Fonémátörlés (3%) alacsony teljesítménye arra utal, hogy a fonológiai tudatosság fonémaszintű összetevői ebben az életkorban még nem tekinthetők kialakultnak, ami összhangban áll a szakirodalommal, amely szerint a fonémaszintű műveletek csak később stabilizálódnak.

3. ábra: Ötéves korú gyermekek teljesítményátlagának és referenciaértékeinek aránya

A 2. sz. óvodában vizsgált gyermekek eredményei

A kutatás során a 2. számú, heterogén életkorú gyermekeket nevelő óvodában összesen 15 nagycsoportos gyermek fonológiai tudatosságának vizsgálatára került sor. A mérési eredmények azt mutatják, hogy a gyermekek átlagosan a legmagasabb pontszámot a Szótagolás szubtesztben érték el (86,4%), amit a Szótagszintézis első (84,8%) és második része (81,8%) követett. Ez azt jelzi, hogy a szótagalapú nyelvi műveletek jól működnek ebben a csoportösszetételben is.

A Rímfelismerés szubtesztben a gyermekek átlagosan 68,9%-os teljesítményt értek el, míg a Rímképzés 1. feladat esetében az átlag 71,5% volt. Ezek az eredmények azt mutatják, hogy a rímek felismerése és a strukturált rímalkotás a vizsgált csoportban többnyire megfelelően működik. Ezzel szemben a Rímképzés 2. szubtesztben – amely nagyobb önállóságot és spontán nyelvi alkotást igényel – az átlagos teljesítmény jelentősen alacsonyabbnak bizonyult (23%), ami arra utal, hogy ez a feladattípus ebben az életkorban még komolyabb nehézséget jelent a gyermekek számára.

A szótagalapú fonológiai műveletek esetében magas átlagos teljesítmények figyelhetők meg. A Szótagszintézis 1. szubtesztben az átlag 84,8%, míg a Szótagszintézis 2. feladatban 81,8% volt. A szótagolás szubtesztben a gyermekek átlagosan 86,4%-os eredményt értek el, ami arra utal, hogy a szótagalapú feldolgozás ebben a csoportban stabilan működik.

A törlési feladatok eltérő nehézségi szintet mutattak. A Szótagtörlés szubteszt átlaga 66,1%, míg a Fonématörlés esetében ennél magasabb, 72,8%-os teljesítmény volt megfigyelhető. Ez arra utalhat, hogy a gyermekek számára a teljes szótag eltávolítása nagyobb kihívást jelentett, mint az egyes beszédhangok manipulálása.

A fonológiai tudatosság legösszetettebb területét mérő Fonémaizolálás szubtesztben az átlagos teljesítmény 48,8% volt, amely jelentős egyéni eltéréseket mutatott (szórás: 25,9%). Ez az eredmény arra utal, hogy a fonémaszintű tudatosság ebben a csoportban még nem egységesen fejlett, és fejlődése jelentős variabilitást mutat.

2. táblázat: A 2. sz. óvodában vizsgált gyermekek teljesítményének átlaga, szórása

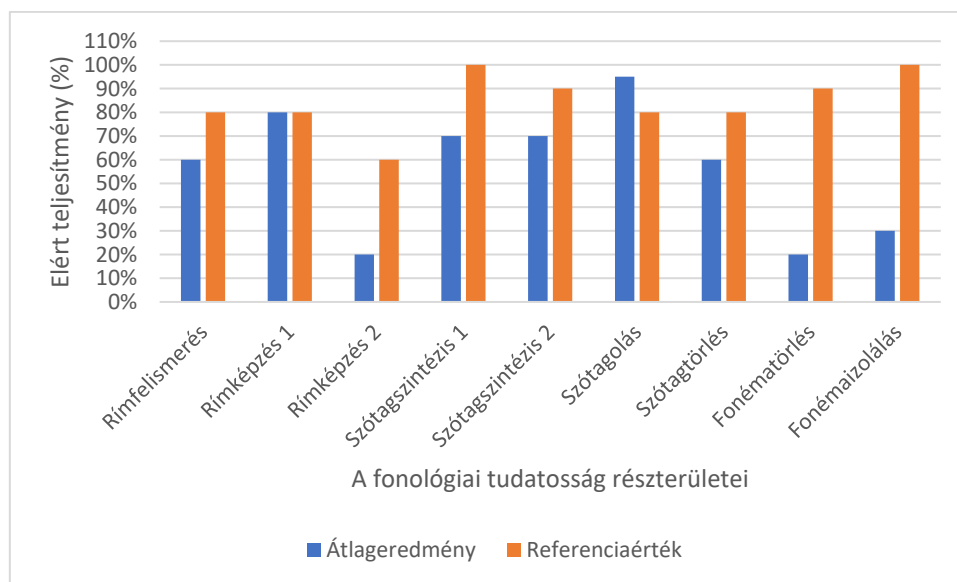
	Szubtesztek	Itemek száma	Átlag (%)	Szórás (%)	Az FTT referenciaértékei korosztályonként (%)		
					5 éves	6 éves	7 éves
1.	Rímfelismerés	10	68,9	12,4	50	80	80
2.	Rímképzés 1	5	71,5	10,7	60	80	80
	Rímképzés 2	5	23	12,9	20	40	60
3.	Szótagszintézis 1	5	84,8	8	80	90	100
	Szótagszintézis 2	5	81,8	12,2	60	70	90
4.	Szótagolás	10	86,4	13,2	70	80	80
5.	Szótagtörlés	5	66,1	10,6	40	70	80
	Fonématörlés	5	72,8	12,5	20	40	90
6.	Fonémaizolálás	10	48,8	25,9	30	70	100

A 2. sz. óvodában vizsgált hétéves korú gyermekek (2 fő) teljesítményének elemzése alapján megállapítható, hogy a Szótagolás szubtesztben elért eredményeik (95%) meghaladták a korosztályi referenciaértékeket, míg a Rímképzés első szubtesztjében – amelyben rímelő mondatok befejezése volt a feladat – a teljesítményük (80%) megegyezett a megadott normatív értékekkel (lásd: 4. ábra).

A leggyengébb eredmények a Rímképzés második szubtesztjében (20%), valamint a Fonématörlés (20%) és Fonémaizolálás (30%) feladatokban születtek. Ezek a szubtesztek magasabb szintű fonológiai tudatosságot igényelnek, különösen a szóvégi hangokra való fókuszálásnál, illetve az egyes hangok elkülönítésénél és manipulálásánál. Az alacsonyabb pontszámok arra utalnak, hogy a fonémaszintű műveletek ebben az életkorban még nem

minden gyermeknél működnek stabilan, és fejlesztésük célzott pedagógiai támogatást igényel.

Az eredmények összességében megerősítik, hogy a szótagalapú fonológiai műveletek – különösen a szótagolás – ebben az életkorban már jól működnek, míg a fonémaszintű tudatosság fejlettsége egyénenként jelentős eltéréseket mutat. Ez alátámasztja a differenciált fejlesztés szükségességét, különösen az iskolakezdéshez közeledve.

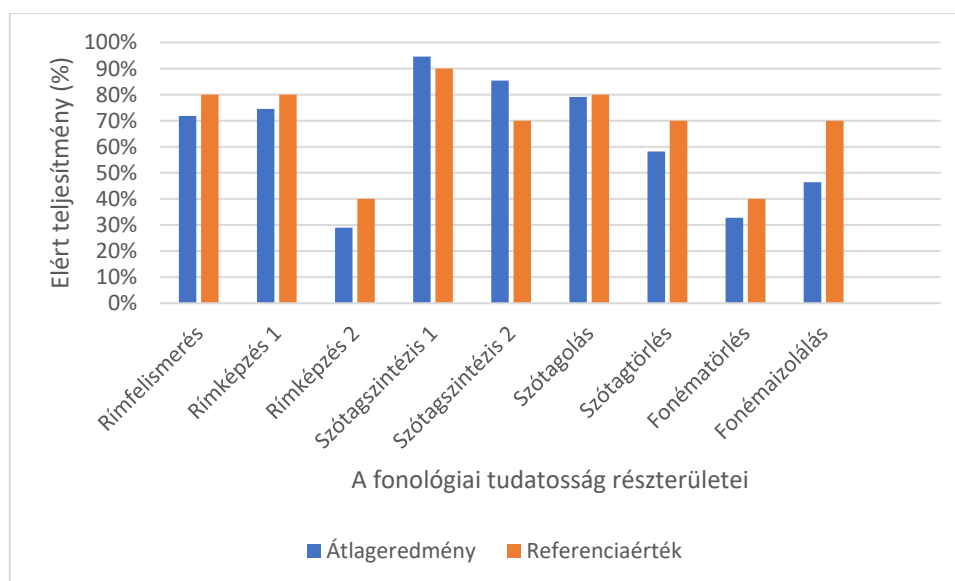

4. ábra: Hétéves korú gyermekek teljesítményátlagának és referenciaértékeinek arányai

A hatéves korú gyermekek (11 fő) teljesítményének elemzése alapján megállapítható, hogy a Szótagszintézis szubtesztben elért eredményeik (94,6% és 85,4%) meghaladták a korosztályi referenciaértékeket, míg a Rímfelismerés (71,8%), Rímképzés 1 (74,5%) és Szótagolás (79,1) szubtesztben a teljesítményük a normatív értékekhez közeli szinten mozgott (lásd: 5. ábra). Ezek az eredmények arra utalnak, hogy a szótagalapú fonológiai műveletek ebben az életkorban már viszonylag stabilan működnek, különösen akkor, ha a feladatok értelmes nyelvi egységekre épülnek.

A leggyengébb eredmény a Fonématorlás (32,8%), és Fonémaizolálás (46,4%) szubtesztben született, amely a beszédhangok elkülönítését és azonosítását igényli. Ez a feladat magasabb szintű fonológiai tudatosságot feltételez, amely ebben az életkorban még nem minden gyermeknél alakult ki teljes mértékben.

A vizsgálat során két gyermek esetében lehetőség nyílt a teszt további szakaszainak felvételére. Az egyik gyermekkel a 7/b szubtesztig, míg a másikkal a 8. feladatig jutottunk el. A gyermekek teljesítménye mindkét esetben jelentősen meghaladta a korosztályi referenciaértékeket, különösen a fonémaszintű feladatokban. A kiemelkedő eredmények arra utalnak, hogy az érintett gyermekek fonológiai tudatossága az életkori elvárásokon túlmutat, és fejlettségi szintjük alapján már felkészültek az írott nyelv elsajátítására.

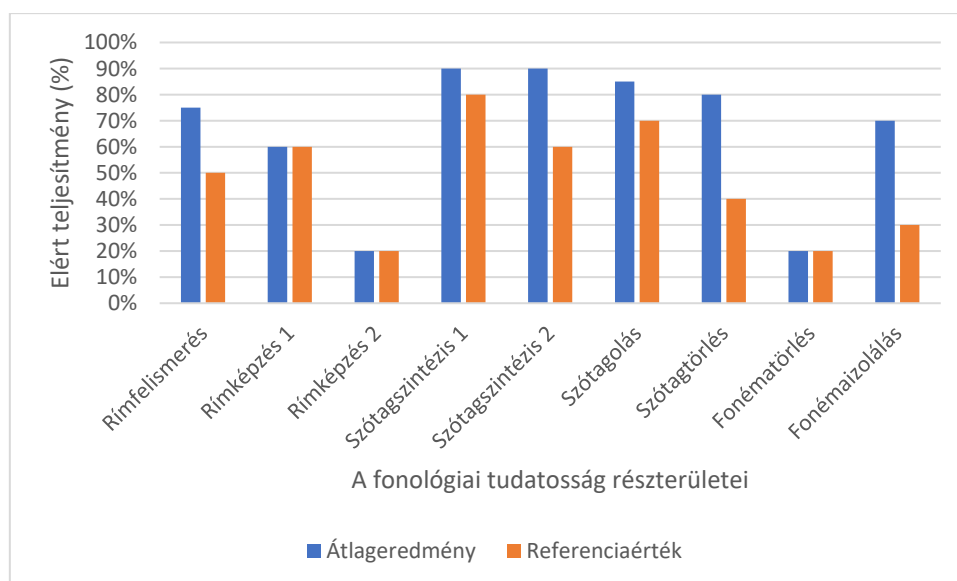

5. ábra: Hatéves korú gyermekek teljesítményátlagának és referenciaértékeinek arányai

Az ötéves korosztályba tartozó gyermekek (2 fő) teljesítményének elemzése alapján megállapítható, hogy valamennyi szubtesztben a korosztályi referenciaértékeknek megfelelően, illetve azokat meghaladóan teljesítettek (lásd: 6. ábra). Ez az eredmény arra utal, hogy a fonológiai tudatosság alapvető szintjei a két gyermeknél már stabilan működnek, különösen akkor, ha a feladatokat játékos, ritmikus formában mutatják be.

Kiemelkedő teljesítmény született a Rímfelismerés (75%), Szótagolás (85%), Szótagtörlés (80%) és Fonémaizolálás (70%) szubtesztben, amelyek a fonológiai tudatosság különböző komponenseit vizsgálják. A gyermekek életkorukhoz viszonyítva kimagasló eredményeket értek el, ami arra utal, hogy a nyelvi és metanyelvi tudatosság fejlettsége meghaladja az életkoruktól elvárt szintet. A szótagalapú műveletek mellett a fonéma-szintű feladatokban – különösen a hangok elkülönítését igénylő izolálásban – is kedvező teljesítmény mutatkozott, ami ebben az életkorban ritkábban tapasztalható.

Az eredmények megerősítik, hogy az ötéves gyermekek esetében is indokolt a differenciált fejlesztés, különösen azoknál, akik már ebben az életkorban magasabb szintű fonológiai műveletek elvégzésére képesek. A teljesítmények alapján feltételezhető, hogy a gyermekek megfelelő támogatással eredményesen készíthetők fel az írott nyelv elsajátítására.

6. ábra: Ötéves korú gyermekek teljesítményátlagának és referenciaértékeinek arányai

Összehasonlító elemzés az 1. és 2. számú óvoda teljesítményei alapján

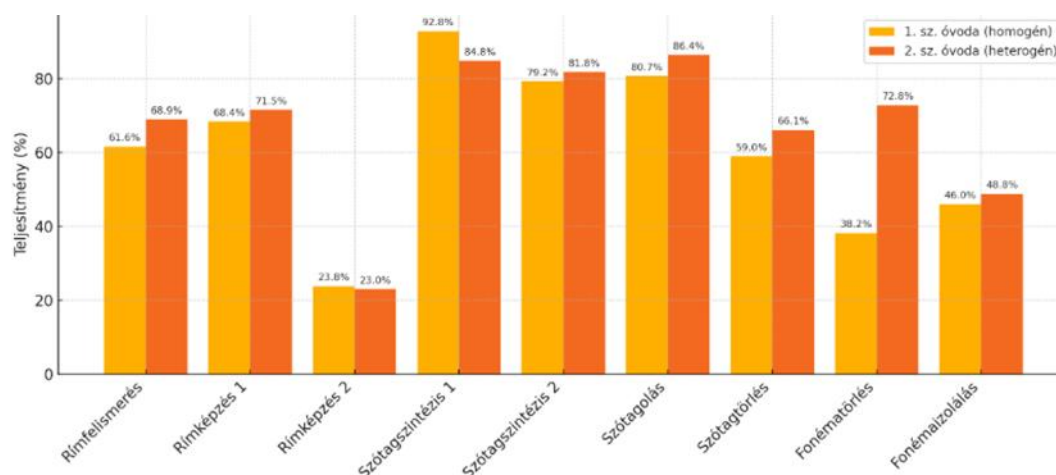
A vizsgálatban részt vevő két óvoda – az 1. sz. (homogén csoportösszetételű) és a 2. sz. (heterogén csoportösszetételű) intézmény – fonológiai tudatosság területein elért eredményei alapján az alábbi tendenciák figyelhetők meg (7. ábra):

- A Rímfelismerés szubtesztben a 2. sz. óvoda tanulói mutattak jobb teljesítményt (68,9% vs. 61,6%). A Rímképzés 1. feladatában is a heterogén csoportba járó gyermekek voltak eredményesebbek (71,5% vs. 68,4%). Ugyanakkor a Rímképzés 2 szubteszt – amely bonyolultabb kognitív műveleteket kíván – mindkét intézmény esetében alacsonyabb teljesítményt eredményezett (23% vs. 23,8%).

- A szótagszintézises feladatokban mindkét szubtesztben a homogén csoportba járó gyermekek teljesítettek eredményesebben: a Szótagszintézis 1 esetén 92,8% (1. sz. óvoda) vs. 84,8% (2. sz. óvoda), a Szótagszintézis 2 esetén 79,2% vs. 81,8%. Ez utóbbi esetében a különbség kisebb mértékű.

- A szótagolós feladatban a 2. sz. óvoda gyermekei értek el jobb eredményt (86,4%), az 1. sz. óvoda tanulóinak eredménye 80,7% volt. A Szótagtörlés szubtesztben szintén a heterogén csoport mutatott kedvezőbb teljesítményt (66,1%) az 1. sz. óvodához képest (59%).

- A fonémátörléses feladatban ugyanakkor jelentős eltérés mutatkozott: a 2. sz. óvodába járó gyermekek 72,8%-os eredményt értek el, míg az 1. sz. óvodában ez csupán 38,2% volt. Hasonló tendencia figyelhető meg a Fonémaizolálás szubteszt esetében is: 48,8% vs. 46,0%, itt azonban a különbség kisebb.

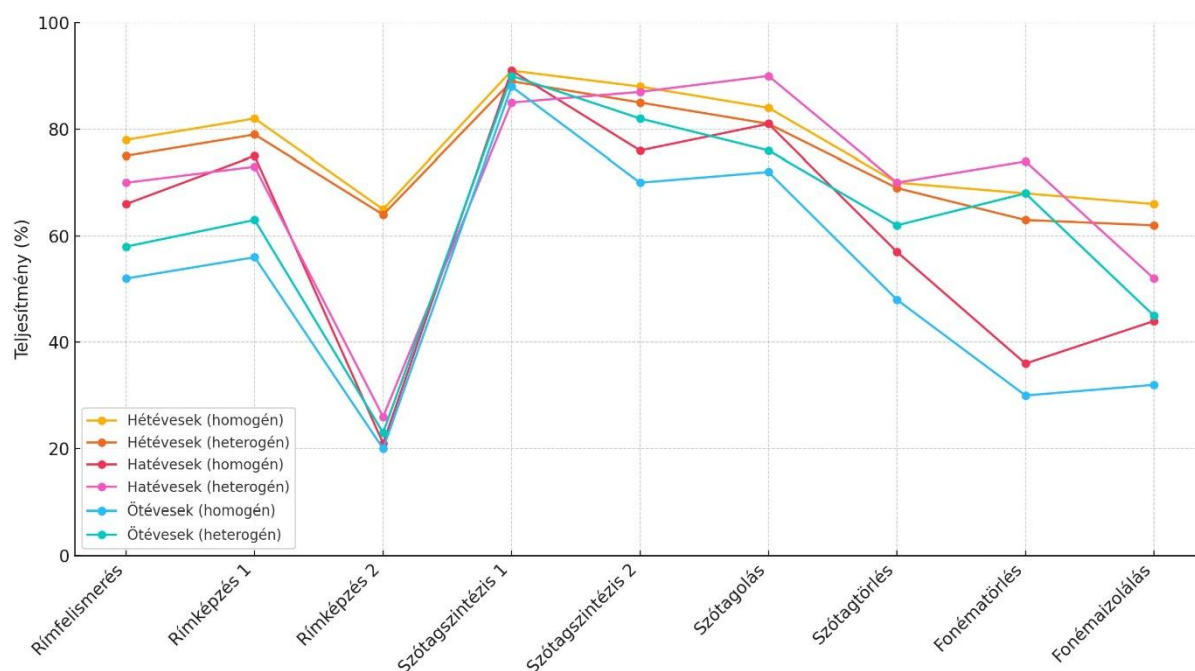
7. ábra: Az 1. és 2. sz. óvodába járó gyermekek teljesítményének összehasonlítása

A heterogén életkorú csoportba járó gyermekek (2. sz. óvoda) teljesítménye összességében kiegyenlítettebb és magasabb szintű volt a fonológiai tudatosság szintek többségén, különösen a fonémaszintű feladatokban mutattak jelentősebb fölényt. Az 1. sz. óvoda gyermekei a szótagszintézises teszt első feladatában szerepeltek jobban, azonban más területeken kisebb vagy nagyobb mértékben elmaradtak a 2. sz. óvodás gyermekek eredményeitől. Ez a tendencia megerősíti annak lehetőségét, hogy a heterogén életkorú csoportokban a nyelvi fejlődés szempontjából kedvezőbb interakciós lehetőségek állnak rendelkezésre.

A további elemzésben a két vizsgált óvodába járó gyermekek teljesítményét életkori bontásban tárgyaljuk (8. ábra). A hétéves korosztályban a gyermekek teljesítménye több szubtesztben is eltért egymástól. A homogén csoportba járó gyermekek hat feladatban értek el magasabb átlagos eredményt, leginkább a Fonématorlás és Fonémaizolálás szubtesztek esetében volt kimutatható a különbség. A heterogén csoportba járó gyermekek egyetlen szubtesztben sem teljesítettek jelentősen jobban, azonban a különbségek a kis elemszám miatt nem értelmezhetők egyértelmű tendenciaként.

A legnagyobb elemszámot képviselő hatéves korosztályban a teljesítményváltozások kiegyenlítettebb képet mutatnak. A vegyes életkorú csoportba járó szinte mindegyik szubtesztnél jobb teljesítményt nyújtottak, bár ezek a különbségek nem jelentősek. A homogén csoportba járó gyermekek csak a Rímképzés 1 feladatban értek el némileg jobb eredményt (különbség: < 2%). Legnagyobb eltérés a Fonématorlás, a Szótagtörés és a Szótagszintézis 2 szubtesztekben mutatkozott (különbség: < 6%), a heterogén csoport javára.

Az ötéves gyermekek kisebb számban vettek részt a mérésben (6 fő az 1. sz. óvodából, 2 fő a 2. sz. óvodából), így az összehasonlítás csak korlátozott következtetésekre ad lehetőséget. Mindkét csoportban az értelmes szavak szintézisét jól teljesítették a gyermekek, a referenciaértéket meghaladó eredménnyel. Azonban a heterogén csoportba járó ötévesek több szubtesztnél – különösen a Szótagtörés, Szótagszintézis 2, Fonématorlás és Fonémaizolálás feladatokban – eredményesebbek voltak. Ezek a különbségek felvethetik a heterogén csoportokból adódó spontán fejlődési lehetőségek szerepét a fiatalabb korosztályban is.

8. ábra: Az 1. és 2. sz. óvodába járó gyermekek teljesítményének összehasonlítása életkor és csoportösszetétel szerint

A korosztályos összevetés megerősíti az óvodai csoportösszetétel hatásának relevanciáját a fonológiai tudatosság fejlődése szempontjából. Különösen a hatéves korosztályban rajzolódik ki egyértelműbb tendencia, miszerint a heterogén csoportban nevelkedő gyermekek teljesítménye a fonológiai tudatosság több területén is meghaladja a homogén csoportba járókéét. Ez a pedagógiai gyakorlat szempontjából is jelentőséggel bír, hiszen utalhat arra, hogy a különböző életkorú gyermekek közötti interakciók pozitívan hatnak a nyelvi tudatosság fejlődésére.

Következtetések és javaslatok

A jelen kutatás célja az volt, hogy feltárja, milyen szinten áll a fonológiai tudatosság fejlettsége nagycsoportos gyermekek körében, különös tekintettel az életkori eltérésekre és az óvodai csoportösszetétel hatására. A vizsgálat során azt kívántuk megérteni, hogy a gyermekek teljesítménye miként viszonyul az egyes szubtesztek referenciaértékeihez, valamint hogy az eltérő csoportstruktúrák – homogén és heterogén életkorú csoportok – milyen hatással lehetnek a fonológiai tudatosság különböző szintjeinek fejlődésére.

A kutatás eredményei alapján elmondható, hogy a fonológiai tudatosság alakulása szoros összefüggést mutat az életkorral. A megfigyelt tendenciák arra utalnak, hogy a szótag- és rímalapú feladatokban (például rímfelismerés, rímképzés, szótagszintézis, szótagolás) már az ötéves gyermekek is képesek voltak megfelelő szintű teljesítményt nyújtani, helyenként meghaladva a referenciaértékeket is. Ezzel szemben a fonémaszintű feladatok (fonémaizolálás, fonémátörés) minden korosztály esetében alacsonyabb eredményeket mutattak, különösen az ötéves gyermekeknél. Ez az eltérés összhangban áll a fonológiai tudatosság fejlődési ívével, amely szerint a fonémikus műveletek később alakulnak ki, és nagyobb kognitív terhelést jelentenek.

Az elemzés során arra is választ kerestünk, hogy azonos életkorú gyermekek esetében megfigyelhető-e teljesítménybeli különbség aszerint, hogy homogén vagy vegyes életkorú csoportba járnak. Az adatok azt mutatják, hogy a hatéves gyermekek körében a vegyes életkorú csoportba járók eredményesebbek voltak a szubtesztek többségében, különösen

a szótagtudatosságot mérő feladatokban. A hétéves gyermekeknél ezzel szemben a homogén csoportos nevelés bizonyult hatékonyabbnak, elsősorban a fonémaszintű feladatokban. Az ötévesek teljesítménye azt sugallja, hogy a vegyes csoportösszetétel előnyösebb lehet ebben a korosztályban is, különösen az összetettebb szintézis- és törlésfeladatokban.

A kutatás eredményei alapján megállapítható, hogy a fonológiai tudatosság fejlesztését célzó pedagógiai gyakorlatban érdemes figyelembe venni a csoportösszetétel és az életkor szerepét. A vegyes életkorú csoportok elősegíthetik a fiatalabb gyermekek fejlődését azáltal, hogy modellként szolgálnak számukra az idősebb társak, míg a homogén csoportstruktúra a célzott, korosztály-specifikus fejlesztésre kínál jobb lehetőséget.

A kutatás tapasztalatai alapján javasolt, hogy az óvodai nevelés során a fonológiai tudatosság minden szintjét célzottan fejlesszék, különös tekintettel a fonémaszintű feladatokra, amelyekben az eredmények országos szinten is gyakran elmaradnak az elvárt szinttől. Emellett ajánlott a differenciált pedagógiai módszerek alkalmazása, figyelembe véve a gyermekek életkori sajátosságait és az adott csoport összetételét. A vegyes korcsoport előnyeit érdemes tudatosan kiaknázni a mintaadás és az együttműködés terén, míg a homogén csoportok esetében a célzott fejlesztésre kell nagyobb hangsúlyt fektetni.

A vizsgálat egyik korlátja a kis mintanagyság, amely nem teszi lehetővé a statisztikai szignifikancia megállapítását, és korlátozza az eredmények általánosíthatóságát. A fonológiai tudatosságot mérő teszt nem standardizált mérőeszköz, így a referenciaértékek tájékoztató jellegűek. További limitáció, hogy a vizsgálat csak két intézményre terjedt ki, így a regionális vagy intézményi eltérések feltárására nem nyílt lehetőség.

A jelen vizsgálat megalapozhatja egy nagyobb mintán végzett kutatás elindítását, amely lehetőséget adna szignifikanciavizsgálatok elvégzésére és a csoportösszetétel hatásainak mélyebb elemzésére. Emellett a longitudinális kutatások is értékes információval szolgáltathatnak arról, hogyan befolyásolja a fonológiai tudatosság szintje az olvasástanulás sikerességét az iskolai évek során. Javasolt továbbá az óvodapedagógusok fejlesztési gyakorlatainak feltérképezése is, amely hozzájárulhat a módszertani megújuláshoz ezen a területen.

Irodalom

- Al Zoubi, S.M. – Abunawas, M.K. (2025): Contemporary trends in phonological awareness studies: A review of selected articles. *Forum for Linguistic Studies*, 7(4): DOI: <https://doi.org/10.30564/fls.v7i4.9058>
- Chomsky, Noam (1965): *Aspects of the theory of syntax*. MIT Press.
- Csépe Valéria (2014): Az olvasás rendszere, fejlődése és modelljei. In: Pléh Csaba & Lukács Ágnes (szerk.), *Pszicholingvisztika* (pp. 357–388): Budapest: Akadémiai Kiadó.
- da Silva Junior D.C. – Castro Y.M. – Dutra R.P. – Caumo, D.P. – da Silva, M.P. (2025): Impact of the use of interactive screens on language development in children up to 6 years of age: A systematic review. *Child Care Health and Development*, 51(6), e70176. DOI: <https://doi.org/10.1111/cch.70176>
- Degé, F., Kubicek, C. & Schwarzer, G. (2015): Associations between musical abilities and precursors of reading in preschool-aged children. *Frontiers in Psychology*, 6, Article 1220. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2015.01220>
- Forrai Katalin (2004): *Ének az óvodában*. Budapest: Editio Musica.

- Gillon, Gail T. (2018): *Phonological awareness : From research to practice* (2nd ed.). Guilford Press.
- Goswami, Usha (2002): Fonológia, olvasásfejlődés és diszlexia : Nyelvek közötti nézőpont. *Annals of Dyslexia*, 52, 139–163. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11881-002-0010-0>
- Gósy Mária (2005): *Pszicholingvisztika*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Gósy Mária (2017): Anyanyelv-elsajátítás: kutatási irányok, módszerek, lehetőségek. In: Bóna, Judit (szerk.): *Új utak a gyermeknyelvi kutatásokban*. 9–33. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Gósy Mária (2022): Az anyanyelvi beszédészlelés és beszédmegértés egy meghatározó szakasza. *Gyermeknevelés*, 10(1), 8–23.
- Horváth Viktória (2022): Magyar anyanyelvű gyermekek szókincsének változásairól óvodáskor végétől kisiskolás korig. *Gyermeknevelés*, 10(1), 63–77. DOI: <https://doi.org/10.31074/gyntf.2022.1.63.77>
- Jiang, Y. – Gai, X. – Wang, Z. – Thomson, J. (2024): The influence of segmental and suprasegmental phonological awareness on reading. *Frontiers in Psychology*, 15, 1214197. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1214197>
- Jiménez, M.V. – Yumus, M. – Schiele, T. – Mues, A. – Niklas, F. (2024): Preschool emergent literacy skills as predictors of reading and spelling in Grade 2 and the role of migration background in Germany. *Journal of Experimental Child Psychology*, 244, 105927. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2024.105927>
- Jordanidisz Ágnes – Mihály Orsolya (2019): A fonológiai tudatosság és a mondatismétlés összehasonlítása 6 éves óvodások beszédprodukcójában. In: Bóna Judit – Horváth Viktória (szerk.) *Az anyanyelv-elsajátítás folyamata hároméves kor után*. 95–106. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Jordanidisz Ágnes. (2010): A gyermekek fonológiai tudatosságának fejlődése 4–6 éves korban. In: Váradi, Tamás (szerk.): *IV. Alkalmazott Nyelvészeti Doktorandusz Konferencia*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet, 46–59.
- Jordanidisz Ágnes (2022): *A fonológiai tudatosság szerepe az iskolakészültségben*. *Gyermeknevelés*, 10(1), 161–167.
- Jordanidisz Ágnes (2024): *Fonológiai tudatosság teszt. Fonológiai Tudatosság workshop tananyaga*.
- Kiss Renáta – Mokri Dóra – Csapó Benő (2019): A fonológiai tudatosság online mérése óvodás gyermekek körében. *Alkalmazott Pszichológia*, 19(4), 35–54.
- Kuhl, Patricia K. (2011): Early language learning and literacy: Neuroscience implications for education. *Mind, Brain, and Education*, 5(3), 128–142. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1751-228X.2011.01121.x>
- Lőrík József (2006): A gyermeki fonológiai tudatosság megismeréséről. *Beszédgyógyítás*, 17(2), 32–60.
- Nkurunziza, Samuel (2024): The role of phonological awareness in early reading development. *European Journal of Linguistics*, 3(3), 15–26.
- Rayce, S.B. – Okholm, G.T. – Flensburg Madsen, T. (2024): *Mobile device screen time is associated with poorer language development among toddlers*. BMC Public Health, 24, 1050. DOI: <https://doi.org/10.1186/s12889-024-18447-4>
- Szili Katalin (2016): A fonológiai tudatosság és a mentális lexikon fejlettségének számítógép alapú mérését lehetővé tevő tesztrendszer kidolgozása. *Iskolakultúra*, 26(2), 31–49. DOI: <https://doi.org/10.17543/ISKKULT.2016.2.31>
- Szokolszky Ágnes (2004): *Kutatómunka a pszichológiában*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Szőke Milinte Enikő (2022): *Óvodapedagógia : Kommunikáció és anyanyelvi nevelés az óvodában*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem.

Vidal, M.M. – Lousada, M. – Vigário, M. (2020): Music effects on phonological awareness development in 3-year-old children. *Applied Psycholinguistics*, 41(2), 299–318. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0142716419000535>

Ziegler, Johannes C. & Goswami, Usha (2005): Reading acquisition, developmental dyslexia, and skilled reading across languages: A psycholinguistic grain size theory. *Psychological Bulletin*, 131(1), 3–29. DOI: <https://doi.org/10.1037/0033-2909.131.1.3>

SUMMARY

An Investigation of Phonological Awareness in Preschool Children Entering School in Homogeneous And Heterogeneous Age-Group Kindergarten Classes

Phonological awareness is a key prerequisite for the acquisition of reading and writing skills, and its development in early childhood significantly influences later academic achievement. The aim of this study was to examine the level of phonological awareness among children of compulsory school age entering primary school, with special attention to potential differences between those attending homogeneous and heterogeneous age-group kindergarten classes.

The research was conducted on a non-representative sample of 30 children from two urban kindergartens. We used the Phonological Awareness Test developed by Ágnes Jordanidisz, which—although not standardized—provides age-related reference values and allows for the detailed assessment of syllable- and phoneme-level skills.

The results indicate that most children performed at or above the expected reference values in syllable-based tasks, particularly in syllable segmentation, synthesis, and deletion. In contrast, phoneme-level tasks revealed greater individual differences. The study did not identify substantial differences between the performances of children in homogeneous and heterogeneous age-group classes; however, age-related variation and differing developmental levels require differentiated pedagogical support.

These findings reinforce the importance of targeted, play-based development of phonological awareness in preschool education, which may contribute to the prevention of later reading and writing difficulties.

Keywords: phonological awareness, native language development, preschool age

A műre a Creative Commons 4.0 standard licenc alábbi típusa vonatkozik: CC-BY-NC-ND-4.0.